

1. A politikafilozófia alapfogalmai

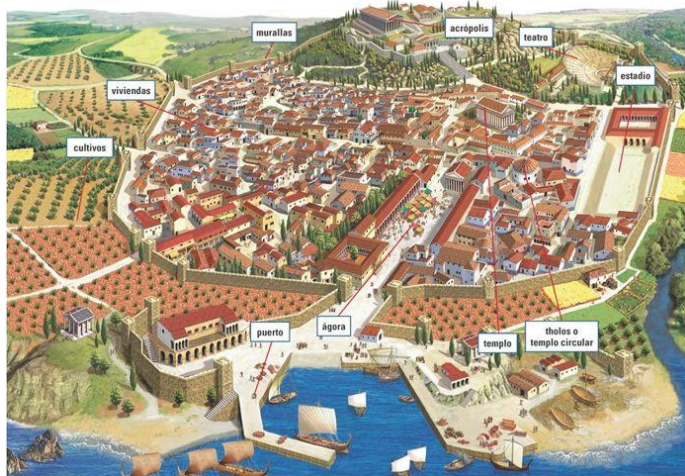
A kurzus a politikafilozófiába nyújt bevezetést a politikai gondolkodás klasszikusain keresztül. Ehhez szigorúan a korokra és utókorokra legnagyobb hatást gyakorló szerzők legfontosabb műveinek elemzését vesszük alapul az antikvitástól a 19. századig, Platónól Marxig. A művek elemzése során különös figyelmet fordítunk egyrészt azokra a filozófiai és politikai problémákra, amelyek az adott gondolkodót motiválták és amelyekre megoldást keresett, másrészt azokra a fogalmakra, amelyek meghatározókká váltak az adott szerző (és a politikafilozófia egésze) számára.

Az alábbi két leckében bevezetésképpen szerzőktől és történelmi kontextustól függetlenül igyekszünk tisztázni néhány nagyon fontos politikafilozófiai fogalmat.

1.2. Közösség és hatalom

A politika két fogalma

Amikor politikáról beszélünk, ma többnyire az úgynevezett „napi politikára” gondolunk. A napi politika a politikai-hatalmi csoportosulások állandó küzdőtere. A politikai diskurzus folytonos működtetésének, a figyelemfelhívásnak és figyelemelterelésnek, a politikai ellenfelek lejáratásának állandó terepe. Legalábbis ilyen formában jelenik meg a politikai közösség tagjai számára. Van azonban a politikának egy másik jelentése is, amely a politikafilozófia kifejezésben is megjelenik. A politika e fogalma a görög *polisz*, állam, városállam fogalmából ered. Azokban a városállamokban, ahol a politika fogalma kialakult, a polisz egy **politikai közösséget** jelentett, amelyet a **szabad polgárok** alkottak, és ahol mindenki részt vett a közösség ügyeinek intézésében. A politika kifejezés így eredeti jelentésében a **politikai közösség ügyeinek összességére** vonatkozik.



A napi politikával szemben, amely főként a konfliktusok terepe, a politika eredeti jelentésében a **politikai közösség ügyeinek intézését és a politikai közösség iránti felelősségvállalást** jelentette. A politika eredeti és fogalmi jelentésében tehát nem a

Egy görög polisz rekonstruált távlati képe

konfliktusokra, hanem a **közösség egységére és összetartó erejére** kerül a hangsúly. Nyilvánvaló tény, hogy mindenki egy adott politikai közösség

eszköz áll rendelkezésére a környezete megváltoztatására és mások befolyásolására, annál nagyobb hatalommal rendelkezik.

A **hatalom mint túlerő** a hatalomnak egy másik formája. A túlerő egy vagy több emberrel áll szemben, akik nem képesek azt legyőzni. A hatalomnak ez a formája a **politikai hatalom**. Minden közösségben képződik ilyen jellegű hatalom, hiszen a **közösség tagjainak egyéni hatalma** összeadódik. Ilyenkor megjelenik a „**közösség akarata**”, amihez **hatóképesség** is társul. Azaz a közösség képes érvényt szerezni akaratának. Például úgy, hogy egy tagját kiközösíti. A közösség hatalma (hatóképessége) nyilvánvalóan nagyobb, mint bármely tagjának hatóképessége, és ezért a közösség tagjaihoz képest **túlerőt** képez.

A közösség mint politikum

Közösség sokféle van: baráti, vallási, munkahelyi stb. A politikai közösség ezeknél szélesebb körű. Jellemzője, hogy államot alkot. Arisztotelész állam-definíciója szerint az állam „individuumok társulása egy közös cél érdekében”. A politikai közösség tehát úgy jön létre, hogy **individuumok közösségre lépnek annak érdekében, hogy közösen elérjenek egy mindenki számára fontos és értékes célt**. Ebben az esetben ez a cél konstituálja a közösséget.

A közösség tagjainak közös célja nem más, mint amit a közösség minden tagja el akar élni, az, aminek megvalósulása a közösség minden tagját örömmel tölti el. Ezt a közös célt úgy szoktuk meghatározni, mint a **közjót**.

A jó fogalma

A **jó** és a **rossz** megkülönböztetésének fogalma központi jelentőségű minden etikában és politikafilozófiában. Etikai (morális) szinten a jót és rosszat az egyének legalapvetőbb törekvéséből vezethetjük le. **Minden ember természeténél fogva törekszik arra, hogy életben maradjon**. Ezt a törekvést nevezzük idegen szóval **conatus**-nak. Minden ember számára jó az, mi segíti ezt a törekvését, és rossz, ami hátráltatja benne.

Az ember tehát egyéni szinten arra törekszik, hogy biztosítsa az életben maradáshoz szükséges feltételeket (élelem, meleg, ruházat, biztonság), és e törekvése alapján tesz különbséget jó és rossz között. Az ebben az értelemben felfogott jó és rossz összekapcsolódik a **haszon** és az **érdek** fogalmaival. Ez még nem a morálisan jó és rossz, hiszen ez esetben a jó és a rossz értékeit az **önérdek** motiválja.

Az emberi cselekvésekben megkülönböztethetünk **egoista** és **altruista** cselekvéseket. Az **egoista cselekvéseket az önérdék, az altruista cselekvéseket a másik ember érdeke motiválja.** Az altruizmust a segítőkészség, az önfeláldozás, a másik gondozása, a vele való törődés fogalmai fedik le. A jó ebben az esetben **morális jó**, mivel a magatartás és a cselekvés arra irányul, hogy a másik embernek jó legyen. Azaz úgy cselekszem, hogy a másik ember életben maradásra irányuló törekvését segítsem.



Termeszék által létrehozott hatalmas építmény (termeszvár)

A közjó

A *conatus* nemcsak az egyén szintjén létezik, hanem a közösség szintjén is. Azaz a közösség is arra törekszik, hogy fennmaradjon, hiszen minden közösség ki van téve a felbomlás és megsemmisülés veszélyének. Alapvető belátás, hogy az életben maradás feltételeit közösségbe szerveződve könnyebb megteremteni és biztosítani, mint egyénileg. Így tehát a közösség szintjén is a *conatus* tesz különbséget a jó és a rossz között: jó az, ami segíti és biztosítja, rossz az, ami veszélyezteti a közösség fennmaradását. Így alakul ki a **közjó fogalma**: mivel a közjó az a végső cél, amely megvalósításáért a közösség létrejött, ezért a közjó minden ember számára jó. A **közjó** megfeleltethető a **közérdek** fogalmával. A közjó tehát a közösség jó működése, biztonságos fennállása, hatalma, gazdagsága, prosperálása. Ez az a közös cél, amiért az emberek

politikai közösségekbe szerveződnek és államot alkotnak.

Az állati populációk és a politikum

Számos politikai gondolkodó abból indul ki, hogy **az ember közösségi lény**, azaz természeténél fogva közösségben él. De nemcsak az emberek alkotnak csoportokat, hanem az állatok is. Egyes állatfajok is csoportokba szerveződnek azért, hogy a fennmaradásukat hatékonyabban biztosítsák. Legjobb példája ennek a **hangyák**, akik életmódja nagyfokú szervezettséget mutat. Jelentős munkamegosztás érvényesül közöttük, a csoporton belül hierarchiák vannak. Viselkedésük pedig nagyon **célszerű**: összehangoltan dolgoznak a boly fennmaradásán.

A hangyabolyt mégsem tekintjük politikai közösségnek. A hangyák ugyanis nem reflektálnak racionálisan az együttélésük céljára, feltételeire, nem tudatosan szervezik meg a közösséget, hanem spontán módon. Önmagában tehát az, hogy egyedek közreműködnek egymással a létfenntartásuk érdekében és csoportba szerveződnek, ahol meghatározható a

közös cél, még nem jelent politikai közösséget.

A politikai együttélés feltétele, hogy a közösség **tudatosan feltegye a közjó meghatározására és megvalósítása mikéntjére vonatkozó kérdéseket**. Politikai közösség akkor alakul ki tehát, ha az emberek elkezdik tudatosan megszervezni a közösséget, hogy minél hatékonyabban valósítsák meg a közös célt.

Összefoglalás:

A politikafilozófia a társadalmat mint közösséget vizsgálja a hatalmi szerveződés szempontjából. A politikai közösség vagy állam emberek társulása egy közös cél érdekében. Ez a közös cél az önfenntartás. Ahogy az egyén szintjén, úgy a közösség szintjén is az önfenntartás mint közös cél meghatározza a közjót. Politikai közösség ott alakul ki, ahogy az emberek tudatosan reflektálnak a közjó természetére, és tudatosan szervezik meg a közösséget. A közösségbe szerveződéskor az egyéni hatalmából létrejön a politikai hatalom, amely meghaladja az egyének hatalmát. Ez a hatalom képes kifejezni a közösség akaratát, normákat meghatározni, és érvényt szerezni nekik.

Kérdések:

Mivel foglalkoznak a társadalomtudományok, és mi alapján teszünk különbséget közöttük?
Milyen jelentései vannak a politika fogalmának?
Milyen jelentései vannak a hatalom fogalmának?
Mit jelent a *conatus* és milyen szerepe van e fogalomnak az etikában és a politikai filozófiában?
Miként teszünk különbséget egoizmus és altruizmus között?
Mi a közjó?
Miért nem tekintjük politikai közösségnek az állati közösségeket?